

J.P. Sigmond, *Zeemacht in Holland en Zeeland in de zestiende eeuw* (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2013, 431 pp., ISBN 978 90 8704 349 0).

Twee authentieke scheepsjournalen van een reis met een vlooteskader, de een uit 1544 en de ander uit 1602, vormden het uitgangspunt voor dit boek over de zeemacht in Holland en Zeeland in de zestiende eeuw. Aangezien er weinig reisverslagen van marineschepen uit die tijd overgeleverd zijn, wilde Peter Sigmond de journalen aanvankelijk, al dan niet gebundeld, als bron uitgeven. Maar in een dergelijke publicatie bleek geen uitgeverij geïnteresseerd, wel in een uitgave waarbij de journalen ingebed zouden worden in een beschrijving van het optreden van de zeemacht in de zestiende eeuw. Een eeuw die, zoals Sigmond terecht opmerkt, in de Nederlandse geschiedschrijving nogal stiefmoederlijk bedeed is.

Op basis van de belangrijkste (deel)studies op het gebied van de zestiende-eeuwse marine in de Lage landen, schetst Sigmond in een zeer toegankelijke stijl het benodigde kader voor de beide integraal in het boek opgenomen journaalteksten. De inzet en organisatie van de marine in de Lage Landen wordt door hem in drie delen opgesplitst die elk twee tot vier hoofdstukken bevatten. Deel 1 beschrijft de Bourgondisch-Habsburgse zeemacht van 1500 tot 1560. Het door Sigmond getranscribeerde en uitgebreid ingeleide journaal uit 1544 vormt de kern van dit deel. Er wordt een zeereis in beschreven die Maximiliaan van Bourgondië, heer van Veere, met het schip *Ursule* in 1544 maakte. In de zomer van dat jaar zeilde deze door de Habsburgse vorst, Karel V, tot admiraal-generaal der Nederlanden aangestelde edelman aan het hoofd van een eskader vanuit Veere via Dover naar Calais. Hij escorteerde de Engelse koning ter ondersteuning van diens strijd tegen hun gemeenschappelijke vijand, de koning van Frankrijk.

Het bewaard gebleven reisverslag dat start op 12 juni 1544, de dag voorafgaande aan het vertrek van de vloot uit Veere, eindigt nog geen zes weken later op 21 juli abrupt. Het schip van Maximiliaan ligt dan op de rede voor Calais nadat de Engelse vorst daar al een week eerder aan land is gegaan. Het door een opvarende vervaardigde journaal is anoniem. Een ervaren zeeman was de journaalschrijver in ieder geval niet. Het journaal bezit daarvoor te weinig nautische elementen en ontbeert (scheepvaart)jargon. De tekst bevat wel een paar opmerkelijke details, zoals de vermelding dat ‘St-Jansavont’ op 23 juni aan boord werd gevierd met het afschieten van vuurpijlen en dat Maximiliaan op 14 juli

1544 aan het oog gewond raakte door een vallende houten lantaarn. Maar voor de rest heeft het slechts zestien korte pagina's tellende reisverslag eigenlijk weinig om het lijf. De door Sigmond geschreven nadere uitleg die op het journaal volgt, maakt echter veel goed. Hierin geeft hij op basis van eigen archiefonderzoek aan wat er zoal kwam kijken voor het in 1544 uitrusten en bevoorraden van het eskader.

Dat het voor de zestiende eeuw niet zo eenvoudig is om duidelijke cesuren aan te brengen als het om de inzet en ontwikkeling van de oorlogsvloot gaat, blijkt uit een door Sigmond tussen deel I en II in geplaatst los hoofdstukje met de titel 'Intermezzo: De Habsburgse vloot en Watergeuzen 1560-1572'. Ook daarna bij het behandelen van het optreden van de vloot gedurende de periode 1572-1585 in Deel II en 1585-1609 in Deel III brengt Sigmond een niet zo vanzelfsprekende scheidslijn aan. Dat tijdens de eerste fase van de Tachtigjarige Oorlog sprake was van een vloot op de binnenwateren en pas daarna van een zeegaande vloot met grotere oorlogsschepen is juist, maar of 1585 de overgang markeerde, is de vraag.

Naast de Staatse blokkadevloot voor de Vlaamse kust waarmee vanaf 1583 getracht werd de vijandelijke kaapvaart te beteugelen, schenkt Sigmond in deel II vooral aandacht aan de verschillende grotere confrontaties in de Zeeuwse en Hollandse wateren zoals de strijd op de Schelde bij Rammekens (juni 1572) en Lillo (februari 1573) en op het Haarlemmermeer (mei 1573) en de Zuiderzee (oktober 1573). In Deel III verschuift het perspectief van de kust- en binnenwateren naar de Noordzee en Atlantische Oceaan. Daarbij heeft Sigmond speciaal oog voor de samenwerking tussen de Republiek en Engeland. Dat land aan de overzijde van de Noordzee is vanaf 1585 ook in oorlog met Spanje. Dit deel van het boek vormt de opmaat voor het door Sigmond getranscribeerde journaal uit 1602. Van dit veel uitvoeriger journaal dat eveneens bewaard wordt in het Nationale Archief in Den Haag, is de schrijver wel bekend. Het is Hendrik Hoevenaer, een door de Staten-Generaal afgevaardigde commissaris en secretaris. Deze overheidsdienaar schreef het journaal speciaal voor dat college en rapporteerde ook uitsluitend aan de Staten-Generaal en niet tevens aan de admiraliteit, zoals Sigmond ten onrechte veronderstelt.

Hoevenaer bevond zich aan boord van de *Orangie*, het schip van de eskadercommandant, admiraal Jacob van Duivenvoorde, heer van Obdam. Deze gaf leiding aan een uit negen Hollandse admiraliteitsschepen bestaande oorlogsvloot. Op 1 mei 1602 vertrok de hoofdmacht (zeven van de negen schepen) vanaf de rede van Texel naar Engeland. Volgens plan zou met een gemeenschappelijke vloot daarna koers gezet worden naar het Iberisch schiereiland om de vijand afbreuk te doen in de eigen kustwateren. Van de beoogde Engels-Nederlandse samenwerking tegen Spanje en Portugal kwam in de praktijk echter weinig terecht. Dat de uitzending van het Nederlandse eskader desondanks succesvol genoemd mocht worden, kwam door de inname van een met suiker beladen Portugese koopvaardijvloot op 8 juli, vlakbij de monding van de Taag, en door het op 3 oktober in Het Kanaal onderscheppen en grotendeels vernietigen van een Spaanse vloot met galeien. Beide gebeurtenissen

werden door Hoevenaer levendig beschreven in zijn reisverslag dat hij op 29 april 1602 bij zijn vertrek uit Den Haag was begonnen. Bijna een half jaar later op 14 oktober sloot hij het journaal af, een dag na zijn terugkeer in Den Haag. Dit dagregister wordt door Sigmond adequaat ingeleid met een apart hoofdstuk waarin de verschillende hoofdrolspelers en de belangrijkste gebeurtenissen uit het journaal al de revue passeren. Met het behandelen van het internationaal meest tot de verbeelding sprekende succes van de Nederlandse zeemacht uit het eerste decennium van de zeventiende eeuw, de slag bij Gibraltar (1607), besluit Sigmond Deel III van zijn boek.

Sigmond is er in geslaagd de door hem getranscribeerde journalen uit 1544 en 1602 van een prettig leesbare context te voorzien. Interessante lange termijnontwikkelingen – zoals de schaalvergroting van de oorlogsschepen en de verruiming van het werkterrein van de vloot – komen daarin ook aan bod. Maar dit alles levert weinig nieuwe gezichtspunten op. De kracht van het boek zit hem vooral in de toegankelijk gemaakte journalen en in het grote aantal illustraties dat de tekst van het boek zowel verluchtigt als ondersteunt. Door de vele getoonde museale objecten (schilderijen, tapijten, prenten, kaarten en munten) ook als bron te gebruiken, maakt Sigmond de door hem beschreven geschiedenis van de Nederlandse zeemacht in de zestiende eeuw op een fraaie wijze inzichtelijk en aanschouwelijk. Aardig detail daarbij is dat Sigmond de beide journalen uitsluitend als schriftelijke bron benadert en niet ook als interessant of illustratief object. Beide journalen wijken namelijk uiterlijk nogal af van scheepsjournalen bijgehouden aan boord van marineschepen uit latere tijden.

Hoewel het boek niet vrij is van typefouten en kleine slordigheden, leest het prettig weg, althans als je het voor je op tafel legt. Houd je het al lezende in de hand of op je schoot, dan merk je dat een bijna vierkant boek (25 bij 22 cm) uitgevoerd met meer dan vierhonderd pagina's in een slappe kaft, zich al snel gedraagt als een 'opstandige stoeptegels'. Dit zo rijk geïllustreerde boek had een steviger kaft verdiend.

Marc van Alphen, Ministerie van Defensie